

N E C R O L O G I E S

AMADEU PAGÈS

*1865 - †1952

Hauria complert els vuitanta-set anys el dia 24 d'octubre vinent. Amb ell ha desaparegut el darrer dels deixebles directes de Morel-Fatio en els estudis de literatura catalana. Hi fou fidel tota la vida. L'any passat m'escrivia encara sobre el seu propòsit de publicar a la «Romania» un article amb correccions a l'edició que va donar, el 1945, de la *Vesió* de Bernat de So. El primer treball de Pagès que conec és la *Notice sur la vie et les travaux de Josep Tastu*, aparegut a la «Revue des Langues Romanes», el 1888. Són, per tant, cinquanta-set anys dedicats a les nostres lletres.

Era rosselloní i havia nascut a Estagell. Sempre, però, em parlà i escriví en francès. En una lletra al meu pare, de l'any 1889, s'excusava de no haver-la redactada en català: «C'est une inadvertance dont je me garderai une autre fois, car vous savez combien j'aime la langue catalane, soit ancienne, soit moderne, et je crois que la meilleure façon de l'aimer, est encore de l'écrire». La coneixia bé, la llengua, i probablement fou per aquest motiu que Morel-Fatio l'encaminà vers la vella literatura catalana, quan fou deixeble seu a l'École des Hautes Études.

Pensionat per ella, vingué a Espanya el 1888 i anà a Londres l'any següent per a completar les recerques sobre la vida i les obres d'Ausiàs March començades a l'École el 1887, a conseqüència d'un curs professat pel seu mestre.

Després de publicar-ne els resultats parcials en diversos articles de revista, es doctorà el 1912 a la Sorbona amb el seu llibre *Auzias March et ses prédécesseurs*, al qual acompanyà com a tesi complementària, escrita en la nostra llengua, l'estudi bibliogràfic dels manuscrits i edicions de l'obra del poeta. Aquell estudi constitueix la introducció a l'edició crítica d'Ausiàs que li publicà el nostre INSTITUT (1912-1914), en dos volums.

Tant la *soutenance* com l'edició foren dos grans esdeveniments en el camp de les nostres lletres, prou subratllats per la premsa catalana, i els qui llavors érem joves recordem la il·lusió patriòtica que ens causaren. El nostre company Ramon d'Abadal, que era a París en aquella data i assistí a la discussió de la tesi, ens en podria donar impressions que prou tindrien més vivacitat que aquestes ratlles meves.

L'any 1925 Pagès publicà a la «Bibliothèque de l'École des Hautes Études» el seu *Commentaire des Poésies d'Auzias March*, i amb aquest llibre donà per acabats els treballs que durant tants d'anys havia dedicat al poeta. Però encara en la vellesa retornà al tema dels seus estudis de joventesa comentant al «Bulletin Hispanique» i al «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» les hipòtesis fantàstiques i els documents sobre la família March del bon Carreras i Valls.

No és ara ocasió oportuna de fer la crítica, a quaranta anys de distància, dels llibres de Pagès sobre Ausiàs March. Només diré que, al meu entendre, el temps transcorregut en deixa estimar millor el mèrit i difumina els defectes

de detall que hom pot observar-hi. Els estudis d'erudició mai no són definitius i no poden ésser altra cosa que una passa, més o menys llarga, donada en el camí que cada generació va fent sense tenir la pretesió d'arribar a l'estació final del viatge. L'edició crítica amb el seu estudi preliminar i l'aparat tan minucios de variants que acompanya el text, forneix els elements indispensables de treball per a noves interpretacions i recerques. I sento que sigui jo qui formuli ací aquest judici, perquè tindria molta més autoritat, i penso que no diferiria essencialment del meu, si fos el nostre company Pere Bohigas qui portés en aquest moment la veu de l'INSTITUT en el record necrològic d'Amadeu Pagès.

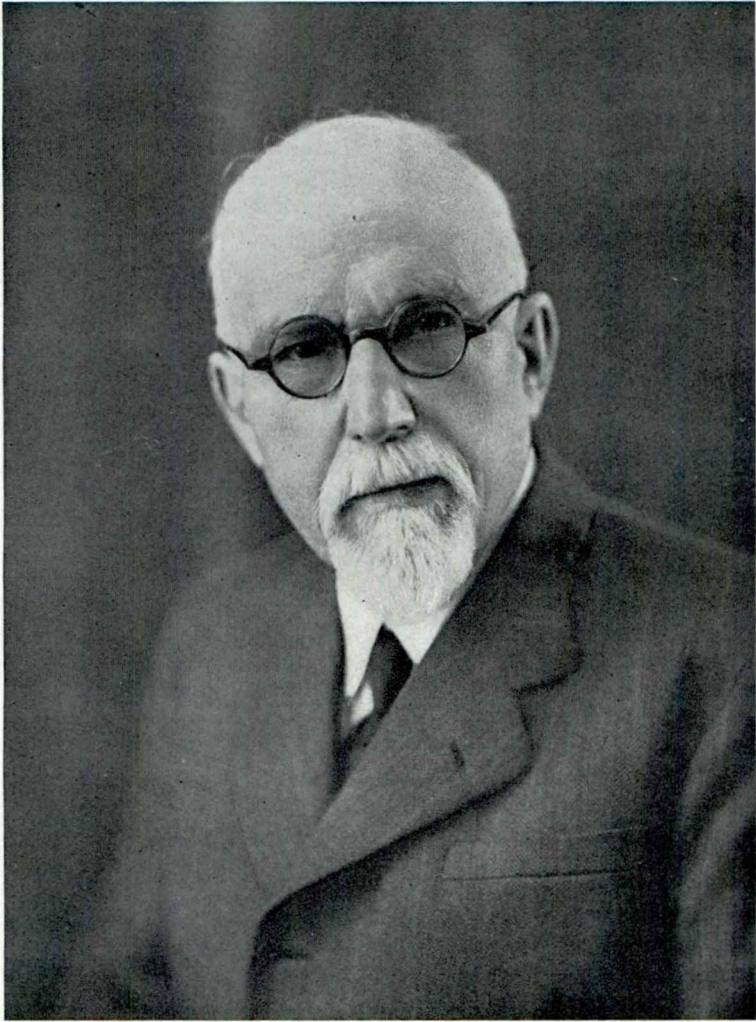
El llibre sobre Ausiàs March i els seus predecessors fa la història de tot un període de la nostra poesia narrativa, vista sota la llum de la influència francesa, amb gran novetat pels textos que fa conèixer, i ens dóna una notícia puntual de la vida del poeta, que sens dubte podrà ésser completada en els detalls, però que durant molt de temps serà encara bàsica. El meu pare en publicà una llarga i densa recensió en l'«Anuari» de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS de 1911-12, que posa al seu lloc aquelles deficiències de comprensió crítica i de valoració humana de l'obra d'Ausiàs March, que són les principals objeccions que, llavors com avui, fariem a certs punts de vista de l'autor.

El comentari a les poesies, aparegut el 1925, al qual ja m'he referit, no té igual valor, ni de molt, que els altres dos llibres. La crítica positivista de Pagès és, al meu entendre, en aquesta obra on resulta més pobra i despullada de recursos. Potser per això l'INSTITUT renuncià a publicar-la com a tercer volum de l'edició, cosa que al principi havia estat planejada. La resolució presa llavors, per iniciativa, em sembla recordar, de Massó i Torrents, que va tenir la vigilància directa de l'edició i va traduir al català el text francès de l'autor, va ferir el seu amor propi. No era pas home fàcil, i durant alguns anys les seves relacions amb el recordat Inspector de la Biblioteca de Catalunya se'n ressentiren.

Paral·lelament als seus estudis sobre Ausiàs March, Amadeu Pagès emprengué el de la Crònica de Pere el Cerimoniós, sobre la qual publicà, el 1889, dins el vol. XVIII de «Romania», un article ple de novetat. Durant les seves estades a Espanya, l'autor va collacionar els manuscrits de la Crònica i, un cop enllestits els seus treballs sobre Ausiàs March, es posà a establir-ne el text crític. Quan l'INSTITUT, d'acord amb la Fundació Rabell, emprengué la publicació de les «Cròniques Catalanes», decidí de confiar a Pagès la del rei Pere. Ja n'havien estat compostos i compaginats diversos plecs, quan la nostra guerra aturà el treball. Les dificultats de després ens impossibilitaren de reprendre'n la publicació. Llavors Pagès va confiar-la a la «Bibliothèque Méridionale», de Tolosa de Llenguadoc, on veié la llum l'any 1942, quan el seu editor tenia prop de setanta-set anys.

Amb aquesta obra, Pagès havia aconseguit de veure realitzada una altra de les seves grans il·lusions de joventesa i donava a Catalunya un altre text bàsic per a l'estudi de les nostres lletres.

Però no resta acabat amb ell l'inventari de les importants contribucions seves a llur història. Els treballs sobre la família d'Ausiàs March l'havien interessat per l'obra de Jaume i Pere March, i en especial els seus poemes narratius. Així estudià els textos del manuscrit català en poder d'Estanislau Aguiló, de Ma-

Am Pagès

l'lorca, i els publicà amb introducció i versions, literals de vegades, i comentaris, al volum LIV de «Romania», el 1928. Una nova edició en donà, el 1945, també a la «Bibliothèque Méridionale», molt millorada i ampliada, i encara pensava corregir-ne algunes errades o males interpretacions sobre les quals havíem sostingut activa correspondència, el vell Pagès i jo, en 1949-1951. Entre els textos que donava a conèixer en edició completa, el més interessant per a mi és la *Vesio* de Bernat de So, i sobre ella i les seves fonts feia una interessant suggestió que subratlla amb especial relleu aquell poema dins la història del pensament català medieval. És la dependència que Pagès creia trobar entre algunes idees de Bernat de So i Bernat de Chartres, l'humanista paganitzant del segle XII, a través potser d'Alain de Lille. Bernardus Sylvester era de Tours, i Pagès exercia a la Turena, des del 1918, les seves funcions d'Inspecteur d'Académie. Qui sap si aquesta relació desvetllà la preferència seva vers l'estudi d'aquesta influència! No voldria oblidar, però, que Pagès havia estat deixeble d'Émile Boutroux a la Sorbona, que en publicà un curs que va donar sobre els predecessors de Leibnitz i que sempre fou molt afeccionat als estudis filosòfics (en fou professor de Liceu a París i a la Rochelle), com ho demostra en els seus treballs sobre l'origen de les idees d'Ausiàs March.

Dels poemes narratius dels March, Pagès passà al de les seves obres líriques, les quals reedità igualment a la «Bibliothèque Méridionale» el 1949, als seus vuitanta-quatre anys.

Abans, però, i això fou l'any 1936, va publicar el llibre *La poésie française en Catalogne*, en el qual completa i amplia el tema que havia començat a tractar en la seva tesi de 1912 sobre Ausiàs March i els seus predecessors. És innegable que cal fer moltes reserves, crec jo, a determinats punts de vista de l'autor i a algunes de les seves conclusions, però aquestes notes meves de bon record no han d'ésser una recensió crítica. Esmentaré, en canvi, l'abundós material que posa en circulació, la força suggestiva d'algunes de les relacions que estableix entre la nostra poesia i la francesa, i en especial el camí tan nou que obre a l'estudi de la influència d'Alain Chartier en el cicle poètic que podríem anomenar de la *coneixença i desconeixença*, és a dir, de la gratitud i ingratitude dels enamorats, en la poesia barcelonina dels darrers anys de la quinzena centúria. Tots els poetes en són una mica tocats i també el públic, un poc sofisticat, per al qual escrivien.

No puc esmentar, una per una, totes les contribucions a la història de les lletres catalanes que en forma d'article de revista anà publicant els darrers anys de la seva vida, i m'he hagut de reduir als seus estudis més sobresortints. Col·laborà assíduament a la «Romania», als nostres «Estudis Universitaris Catalans» i als «Annales du Midi», i en aquesta revista publicà l'any 1938 un assaig de text crític i traducció francesa del *Desconort* de Ramon Llull. Sorpren, de primer antuvi, de veure embrancat Pagès en un text tan allunyat dels que sempre van atreure les seves preferències. És que de jove havia treballat amb el seu mestre Morel-Fatio sobre el poema, i aquell el va fer hereu de les seves notes.

Amadeu Pagès tingué diverses vegades a Barcelona. Hi va tractar el meu avi i el meu pare, i sostingué correspondència amb ells. L'any 1928 el vaig conèixer a la Biblioteca de Catalunya, i les estades de treball que hi féu, estudiant-hi els manuscrits, sempre les recordà amb simpatia que li era plaent d'evocar en cartes i dedicatòries. Encara hi va tornar l'any 1933 i sempre man-

tingué relació amical amb tots els qui hi treballàvem, en especial amb Ramon d'Alòs, que fou el seu col·laborador, no massa temps, per desgràcia, en la seva edició de la *Crònica* de Pere III, i amb l'amic i company Pere Bohigas.

Era un home robust, molt meridional d'aspecte, tot i la barba que duia tallada a la francesa. L'any 1951 m'envià una fotografia seva, presa en un bell jardí florit d'ametllers, pròxim a Rabat, on anava de vegades els hiverns fugint dels freds de la Turena, a casa del seu fill gran que hi fa de metge oculista. Se'l veia encorbat, és cert, però robust i viu d'expressió, tot i els seus anys. I en les lletres que acompanyaven la fotografia parlava de plans de treball i demanava informacions igual que seixanta anys abans, quan escrivia al meu pare. La il·lusió per la recerca, i sobretot per publicar-ne els resultats, no la perdé mai. Com si ella el sostingués. Així va tenir el goig de veure acabats els estudis que mai no deixà de banda, tot i les tasques absorbents de l'ensenyament, primer, i de la inspecció acadèmica que exercí des del 1912, després de doctorat.

He dit que no era fàcil en el tracte, i recordo que En Ramon d'Alòs el titllava d'allò que els italians anomenen *prepotente*. Si ho retrec, és sense blasme per a la seva bona memòria, ja que a la vegada era cordial i d'una amabilitat que, sobretot en els darrers anys, s'obria sincera quan parlava de la seva vida familiar. Si un dia no m'amagava el seu disgust perquè jo havia trigat quinze dies a felicitar-lo per l'Any Nou, un altre m'enviava el retrat de la seva néta més petita i em feia l'enumeració de la seva descendència, tant a Rabat com al Grand Pressigny, on residia un cop jubilat i on li ha arribat la mort.

No sé pas quina n'ha estat la causa. La seva lletra, clara i ferma, de vegades mostrava estranyes defallences. Però se'n refeia, a voltes en la mateixa carta. Si m'és permès de portar ací records massa personals, diré que la darrera que en vaig rebre, aviat farà un any, mostrava en certs paràgrafs que el cervell del seu autor s'ennuvolava. Vaig contestar-la tement que no el trobés ja viu. Però encara resistí fins al 22 del passat abril.

A part de la simpatia que jo sentia per una amistat heretada, sempre vaig estimar en Pagès l'amor a les nostres lletres i la fermesa de vocació amb què s'hi dedicà tota la vida. Per altra banda, treballant en literatura catalana, rar és el dia que no he d'obrir un llibre seu.

Per als vells i per als nous que participem en la vida de la nostra Institució, el nom d'Amadeu Pagès, l'editor d'Ausiàs March, sempre fou familiar. Era membre corresponent de l'INSTITUT i la seva memòria mereix un fervent record de tots nosaltres.

JORDI RUBIÓ

JAKOB JUD

*1882 - †1952

Jakob Jud va morir el dia 15 de juny de 1952, als setanta anys i mig d'edat. Amb ell ha desaparegut una figura extraordinària. Com a home de ciència, la seva personalitat no farà sinó agegantar-se a mesura que ens allunyarem de la data del seu traspàs: ella marca el moment en què la romanística, de primer mirada com una modesta rèplica de la lingüística indoeuropea, germana fàcil